

**КРЕМЕНЕЦЬКА ОБЛАСНА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА
АКАДЕМІЯ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«СУЧАСНИЙ СТАН ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, ІННОВАЦІЇ»**

19 ЛИСТОПАДА 2020 РІК

Кременець – 2020

4. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Лисевич Анастасія ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ ЯК ПОКАЗНИКА ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....116

Побережець Владислава ДО ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МНЕМОНІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....122

Гапонюк Олена ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ.....127

5. ТВОРЧІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Безека Світлана РОЛЬ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ У РЕАЛІЗАЦІЇ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ.....133

Гродська Вікторія, Яремко Роман РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА.....137

Сніч Ірина КРЕАТИВНІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....140

6. ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: РІВНІ УМОВИ ДЛЯ ВСІХ

Гаврилюк Дарія ТЕХНОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....144

Логвиненко Вікторія РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ ЯК СИСТЕМНОЇ ПІДТРИМКИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....150

Ярмошевич Наталія ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: РІВНІ УМОВИ ДЛЯ ВСІХ.....155

7. ДУХОВНІСТЬ І КУЛЬТУРА ЗНАНЬ ТА НАВЧАННЯ

Васянович Григорій ЕСТЕТИЧНІ ЗНАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА.....162

7. ДУХОВНІСТЬ І КУЛЬТУРА ЗНАНЬ ТА НАВЧАННЯ

Васянович Григорій,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін і соціальної роботи
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ЕСТЕТИЧНІ ЗНАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Анотація. У статті подається загальна характеристика знань та розкривається сутність і зміст естетичних знань, необхідність їх застосування у професійній діяльності педагога. Доводиться, що оцінку й самооцінку естетичних знань педагог має здійснювати за такими основними критеріями: правильність; узагальненість; системність; конкретність; міцність й глибина; обсяг та перенесення (трансляція) знань.

Ключові слова: знання, естетичні знання, суб'єктивність, об'єктивність знання, педагог, професійна діяльність

Живи, людино, гідно,
Крокуй не навмання,
Ковтком маленьким пий вино,
Великим – пий знання.
Г. Васянович

Постановка проблеми. Загальновідомо, що Ф. Бекон ще в XVII столітті сформулював аксіому «Знання – сила», яка тривалий час була головною парадигмою в освітньо-науковій галузі і відповідала рівню потреб науково-технічного і соціального розвитку. Цієї думки послідовно дотримувався і видатний український вчений В. Вернадський, який писав: «Наукова думка – наукова творчість – наукове знання реалізується в гущі життя, з яким вони нерозривно взаємопов'язані, і самим існуванням своїм вони збуджують в середовищі життя активні вияви, які самі по собі є не лише поширювачами наукового знання, а й створюють його незчисленні форми вияву, викликають незчисленні великі і малі джерела росту наукового знання» [2, с. 48]. Сьогодні зміст знань, у тому числі й естетичних, надто швидко змінюється, набуває нових обсягів, смислів тощо, що засвідчують останні дослідження і публікації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У новітніх дослідженнях і публікаціях з окресленої проблеми акцентується на питаннях: а) феноменології естетичного (Е. Гуссерль, М. Дюфрен, І. Кулка); б) творчого застосування естетичних знань (Г. Васянович, С. Вдович, М. Колесников, О. Рудницька); в) естетичної компетентності вчителів (Л. Глазунова, М. Іванчук); г) естетичного досвіду особистості (В. Андрущенко, І. Зязюн, Л. Левчук) та ін.

Сучасний дослідник в галузі пізнавальної діяльності І. Ломпшер розрізняє чотири види знань:

*предметні знання різного ступеня узагальнення, що містять різні відомості про об'єкти і явища довкілля, їх властивості й відносини, включаючи абстрактні поняття і є основою для інших знань;

*знання способів дій, у тому числі розумових, на основі яких здійснюється розв'язання математичних задач, аналіз граматичних зв'язків у реченнях, виробляються стратегії розумової праці в різних видах діяльності;

*знання норм, на основі яких формуються уміння й навички міжособистісних стосунків і поведінка стосовно інших людей;

*знання цінностей, що відбивають характер політичних, світоглядних, моральних, естетичних, побутових та етичних орієнтацій в їх ціннісному вимірі [6, с. 326].

Метою статті є – з'ясування місця і ролі естетичних знань у сучасній професійній діяльності педагога.

Основний зміст викладу матеріалу. Нас передусім цікавить останній вид знань, який розглядаємо в аспекті естетичної цінності. Маємо на увазі те, що естетичні знання потрібні не лише митцям, які безпосередньо працюють над творенням краси, а й усім тим, хто причетний до пізнання і перетворення світу. Згідно цього твердження, естетичні знання конче потрібні педагогові, оскільки він творить нову людину, виховує майбутнє нації. Саме тому педагог має добре знати історію всесвітньої й вітчизняної естетичної думки, бути глибоко обізнаним з різними естетичними концепціями, видами і жанрами мистецтва тощо.

З'ясовуючи характер людського знання, зокрема естетичного, М.Чернишевський писав, що їх не можна натуралізувати, зводити лише до людської природи. Естетичні знання, за розумінням мислителя, становлять духовну сутність і зміст. Вчений гостро критикував тих філософів, які наголошували, що буцімто людина не може пізнати естетичну сутність предметів, явищ, вона здатна мати лише уявлення про них. «Говорити, що ми маємо лише знання наших уявлень про предмети, а прямого знання самих предметів у нас немає, це означає заперечувати наше реальне життя, заперечувати існування нашого організму. Так і робить ілюзіонізм. Він доводить, що у нас немає організму, – немає і не може бути», – писав М.Чернишевський [7, с. 301].

З метою оцінки й самооцінки естетичних знань педагог має керуватися таким основними критеріями:

1) правильність знань. Саме цей критерій дозволяє педагогові побачити, наскільки його знання корелюються, узгоджуються із суспільним естетичними, науково усталеними знаннями. Безумовно, що тут можуть бути розбіжності, оскільки естетичні знання як складовий елемент естетичної свідомості здатний випереджувати або ж відставати від суспільної естетичної свідомості;

2) узагальненість естетичних знань, якими володіє педагог. Зазвичай ступінь цієї узагальненості пов'язують з володінням, розумінням особливостей змісту, що відображає переважно естетичні теорії, закони, закономірності

розвитку природних, суспільних і духовно-культурних явищ. Особливо це стосується, наприклад, такого духовного феномена як мистецтво;

3) системність естетичних знань виступає як ознака їх закономірного зв'язку з «організованим цілим» у межах естетичної дійсності, або ж якійсь іншій системі, що наповнена естетичним смислом і становить собою певну систему (наприклад, дизайн). Безсистемні естетичні знання здатні не стільки допомагати педагогові у його професійній діяльності, скільки заважати, а тому для продуктивної професійної діяльності педагог повинен послідовно збагачуватися естетичними знаннями, розширювати їх діапазон;

4) конкретність естетичних знань педагога визначається оптимальним співвідношенням абстрактно-логічних і чуттєво-практичних компонентів, застосування на практиці відповідно до певних когнітивних зразків. Педагогічна дійсність засвідчує: якщо педагог надає значну перевагу абстрактно-логічним знанням, то вони легко можуть набути формалізації, їх важко буде передати вихованцям. З іншого боку, перевага чуттєво-практичних компонентів здатна набувати емпіричних, спрощених, навіть примітивних форм, що заперечує науковий підхід у формуванні світоглядних позицій учнів/студентів;

5) міцність й глибина естетичних знань знаходить свій вияв у продуктивності їх використання в педагогічній діяльності, стійкості у часі та стосовно чинників, які зумовлюють варіативність цієї діяльності. Як доводить В.Каплінський, «цілком очевидно, що сама по собі ерудованість не може бути показником високорозвиненого вміння, бо його рівень визначається не стільки обсягом знань, скільки проникненням людини в їх сутність, а знань – в свідомість. Отже, вони повинні бути закарбовані в пам'яті, а, ґрунтуючись на потребах та інтересах, заглибитись в людину настільки, щоб стати структурним компонентом її особистості. Якщо знання залишаться поверховими, неглибокими, то вони утворюють вміння такого ж рівня і характеру» [3, с. 16];

б) обсяг естетичних знань – величина змінна, вона залежить від того, наскільки педагог здатний до саморефлексії і здійснює вольові зусилля аби не обмежуватися досягнутим рівнем, а постійно удосконалюватися, набувати все нових і нових знань. Цей процес має бути неперервним, динамічним, таким, що постійно спонукає до духовного зростання;

7) перенесення (трансляція) естетичних знань – це показник вміння педагога гнучко, творчо застосовувати ці знання у своїй професійній діяльності. Відомо, що далеко не кожний педагог володіє цим мистецтвом «перенесення», і тоді знання залишаються бути «мертвими», нереалізованими. Естетичні знання тільки тоді стають базою для формування і вияву вмінь, навичок, коли вони набувають значення суб'єктивної цінності; мають характер висхідних позицій, якими керується людина, діючи в тій чи іншій нестандартній ситуації. На цей бік проблеми постійно звертав увагу В. Сухомлинський. У відомій праці «Сто порад вчителю», вчений і практик шкільної освіти писав: «Я тисячу разів переконувався: однією з причин труднощів, на які натрапляють діти в навчанні, є те, що знання залишаються часто для них нерухомим вантажем, нагромаджуються мовби «про запас», «не йдуть в обіг», не застосовуються

(передусім для здобування нових знань). У практиці навчально-виховної роботи для багатьох учителів поняття знати означає вміти відповідати на поставлене запитання. Такий погляд штовхає вчителя на односторонню оцінку розумової праці й здібностей учнів...». Розвиваючи цю думку, В. Сухомлинський зазначав, що треба змінити погляд на суть понять знання, знати. Знати – це означає вміти застосовувати знання. Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес. Знання лише тоді й живуть, коли вони повсякчас розвиваються і поглиблюються. Звідси робиться закономірний висновок: педагог має прагнути, щоб естетичні знання учня/студента були не кінцевою метою, а засобом, щоб вони не перетворювалися в нерухомий, мертвий багаж, а жили в розумовій праці школяра, в духовному житті колективу, у взаєминах між школярами, у тому живому і безперервному процесі, без якого не можна собі уявити повноцінного інтелектуального, морального, емоційного, естетичного розвитку.

Поряд з суб'єктивним значенням естетичні знання повинні мати проблемний характер, а також бути системними, що включає в себе не лише «декларативні» (описові), а й процедурні знання. Маючи проблемний характер, такі естетичні знання активізують глибинні якості особистості педагога, тобто здібності і здатності, що створюють внутрішні умови для формування внутрішнього світу вихованців, створюють почуття піднесеного настрою, неприхованих радощів, самоствердження. Таку ситуацію свого часу прекрасно описав Й. Песталоцці: «В результаті уваги, яку я приділяв повному засвоєнню знань, мої очікування були значною мірою перевершені; у дітей швидко стала розвиватися свідомість своїх сил, які до того були відсутніми, й особливо загальне прагнення до краси і порядку; вони відчули свої можливості, і зазвичай важкий шкільний настрій зник із моїх кімнат, як привід. Діти бажали, могли, досягали, повністю засвоювали і сміялись, їх настроїв не був настроєм учнів; вони відчували, що якісь незвідані сили пробуджуються зі сну, – це була та свідомість, що підносила розум і серце, свідомість того, куди приведуть їх ці сили» [4, с. 74].

Отже, на думку Й. Песталоцці, знання: а) не можуть бути однобічно книжними, щоб вони не принесли значної шкоди дитині у процесі її розвитку; б) естетичні знання мають допомагати дитині знаходити гармонію, задоволення, радість. «Перевага людських вмінь і знань для людей, власне, полягають в надійності основ, із яких вони витікають і на яких знаходяться. Людину, яка багато знає, потрібно повніше і мистецьки, як будь-яку іншу, приводити до внутрішньої узгодженості, до гармонії її знань з умовами її існування і до рівномірного розвитку всіх її душевних сил. Якщо ж цього немає, то її знання для неї самої стають хаотичним вогнем, який сприяє порушенню душевної рівноваги і таким, що позбавляє її найбільш сутнісних життєвих насолод, які самій звичайній і нерозвиненій людині дає простий, прямий, що знаходиться в узгодженні з самим собою здоровий глузд» [5, с. 68].

За умов вмілого, мистецького користування педагогом набуттям естетичних знань учнями/студентами у них розвивається, запалюється вогонь допитливості, зацікавлення, жадоба знань. Вони починають жити у сфері живої

думки, живих почуттів. Це стає нормою їх життя, дітям відкривається вся краса навколишнього світу, вони виробляють в собі самостійність у виборі дії, вчинку, бажання бути морально хорошими, неущкодженими. Надто важливим тут є і те, що набуття естетичних знань сприяє подоланню байдужості особистості, розвиває чуйність, старанність, колективне одухотворення, у неї виробляється проєкція на майбутнє. Така особистість вже не буде жити «навмання», її життя постійно набуватиме нового смислу, творчості, цілеспрямованості, радощів і щастя. Недаремно М. Шашкевич наголошував: «Знання – це те, що у воді не тоне і у вогні не горить».

Висновки:

1. Професійна діяльність педагога набуває високої продуктивності за умов ґрунтовного оволодіння ним системою естетичних знань.

2. Трансляція естетичних знань потребує від вчителя/викладача самодостатнього вміння і навичок застосування сучасних методик та інноваційних освітніх технологій в навчально-виховному процесі.

До подальших напрямів окресленої проблеми відносимо: а) аналіз реальної сформованості естетичних знань у майбутніх вчителів; б) визначення конкретних умов впливу естетичних знань вчителя на формування естетичних ідеалів учнів; в) дослідження впливу знань на розвиток естетичної інтуїції і фантазії учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васянович Г. П. Проблеми естетичного виховання української молоді у педагогічній спадщині Г. Ващенка/ Г. Васянович. Вибрані твори у 7 т. Т. 5. Збірник наукових праць. – Львів: Норма, 2015. – С. 432 – 436.

2. Вернадский В. И. Вернадский В. И. Наука как планетарное явление. – М.: Наука, 1991. – 271 с.

3. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. – К.: КНТ, 2017. – 225 с.

4. Песталоцци И. Как Гертруда учит своих детей/ Избр. пед. соч. В 2-х т. Т.1./ Под ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина. – М.: Педагогика, 1981. – С.61 – 212.

5. Песталоцци И. Письмо к другу о пребывании в Станце/ Избр. пед. соч. В 2-х т. Т. 2/ Под. общ. ред. В. А. Ротенберг, В. М. Кларина. – М.: Педагогика, 1981. – С. 49 – 73.

6. Тищенко С. П. Знання / Енциклопедія освіти АПН України: гол. ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 1040.

7. Чернышевский Н. Г. Характер человеческого знания/ Собр. соч. В 5-ти кн. Т. 4. – М.: «Правда», 1974. – С. 296 – 316.